

AZ ÉGITESTEK JOGI HELYZETE

GÁL GYULA¹

Égi mechanika – földi technika. Két tényező, amely az embert képessé tette arra, hogy célul tűzve a „világűr meghódítását”, az „ eget ostromolja”. Az efféle frázisok az űrkutatás kezdeteit kísérő eufóriát jellemezték. Bizonyos azonban, hogy az égitestek tömegvonzáson alapuló mozgástörvényeinek követésével (newtoni axiómák – kepleri törvények) a kozmikus sebességeket megvalósító rakéatechnika tette lehetővé, hogy ember alkotta tárgyak, mint mesterséges holdak vagy bolygók illeszkedjenek a világmindenség rendjébe, és természetes égitestek számos vonatkozásban emberi tevékenység tárgyaivá váljanak.

A világűrjogi elmélet jóval azelőtt, hogy az első ember a Hold felszínére lépett, behatóan foglalkozott az égitestek joghelyzetével,² mi több, a nemzetközi jogalkotás is megelőzte ezt a technikai vívmányt.

I. Jogforrások

Az ENSZ Ad Hoc Világűrbizottsága (U. N. Ad Hoc Committee on the Peaceful Uses of Outer Space) a Közgyűléshez intézett 1959. július 14-i jelentésében az elsőbbséget nem élvező, „egyéb” kérdések közé sorolta az égitestek kutatásával kapcsolatos jogi kérdéseket. Utalt arra, hogy ezek rendezésére azért lesz szükség, mert az államok valamely égitest egészére vagy egy részére igényt támaszthatnak.³

Az első világűrjogi tárgyú közgyűlési határozat (1721/XVI) követendő elvként alapította meg, hogy a világűr és égitesteket valamennyi állam szabadon kutathatja és

¹ A PPKE JÁK Nemzetközi Közjog Tanszék egyetemi docense, a Nemzetközi Asztronautikai Akadémia r. tagja. A tanulmány eredetileg a *Placet experiri. Ünnepi tanulmányok Bánrévy Gábor 75. születésnapjára* (szerk. RAFFAI Katalin. Budapest, Print Trade Kft., 2004.) című kötet 86–94. oldalain jelent meg. Utánközlésével Gál Gyula munkássága előtt hajtunk fejet, és rá emlékezünk.

² Az első monográfiák között: E. FASAN: *Weltraumrecht*. Mainz, 1965. 19.; GÁL Gy.: *Világűrjog*. Budapest, 1964. 221–237.; A. G. HALEY: *Space Law and Government*. New York, 1963. 118–135.; W. JENKS: *Space Law*. London, 1965. 183–207.; G. P. ZSUKOV: *Koszmicseszkoe pravo*. Moszkva, 1966. 223–271.

³ *Legal Problems of Space Exploration – A Symposium*. U.S. Senate Document. Washington, 1961. 1246–1273. [a továbbiakban: *Legal Problems...*]

használhatja a nemzetközi joggal összhangban. A nemzetközi jog alkalmazása tekintetében e határozat – éppúgy, mint annak később szerződésben foglalt megerősítése – pusztán deklaratív jellegű. Az államokat az égitesteket érintő bármilyen tevékenységre nézve a nemzetközi jog mint *jus generale* eleve kötelezi.

Az égitestekre vonatkozó *jus speciale* az ENSZ – most már nem ad hoc – világűr-bizottsága COPUOS (*Committee on the Peaceful Uses of Outer Space*) által kidolgozott két nemzetközi szerződésben található:

- 1) Az 1967. január 27-én aláírt „Szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket”⁴ (Következőkben: Szerződés.) A világűrjog mindmáig legfontosabb forrásának nehezen fogalmazott címe arra utal, hogy a benne foglalt jogi alapelvek az égitesteket érintő ürtevékenységre is vonatkoznak. Részesének száma: 95.
- 2) Az 1979. december 18-án aláírt „Egyezmény az államok tevékenységéről a Holdon és más égitesteken”⁵ (a következőkben: Egyezmény). A Szerződés rendelkezéseit megerősítő és továbbfejlesztő instrumentumot mindössze tíz állam ratifikálta, további öt állam írta alá.⁶ Az Egyesült Államok és a Szovjetunió nincs köztük.

Miként az Egyezmény preambuluma is utal rá, fentiekén kívül az űrhajósok mentéséről, az űrhajósok hazaküldéséről, az űrtárgyak visszaadásáról (*Rescue Agreement 1968*),⁷ az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről (*Liability Convention 1972*)⁸ és a világűrbe felbocsátott tárgyak nyilvántartásba vételéről (*Registration Convention 1975*)⁹ szóló egyezmények az égitesteket érintő ürtevékenységre a Szerződéssel és Egyezménnyel együtt alkalmazandók.

II. Térbeli hatály – égitestek

A Szerződés a „Hold és más égitestek kutatásáról és felhasználásáról” szól anélkül, hogy az égitestek fogalmát meghatározná, és alkalmazásának körét behatárolná. Utóbbi tekintetben így „az államok tevékenységének” technikai korlátai szabnak határt. A jogi science fiction világába tartozna, ha a Szerződés a galaxisunkat alkotó, hozzávetőleg 100 milliárd (10¹¹) égitestre, köztük akár a legközelebbi, 4,25 fényévre lévő Proxima Centauri csillagra alkalmazásának módozatairól elmélkednénk.¹⁰

Az Egyezmény 1. cikke szerint a Holdra vonatkozó rendelkezései a Föld kivételével a Naprendszeren belüli más égitestekre is érvényesek, mindaddig, amíg bármelyikükre nézve külön megállapodás nem lép életbe. Ide értendők a körülöttük létesülő orbitok, vagy oda vezető pályák is. Másfelől, mivel fogalmilag az égitestekhez tartoz-

⁴ *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies.* – 1967. évi 41. sz. tvr.

⁵ *Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies.*

⁶ Ausztrália, Ausztria, Chile, Kazahsztán, Mexikó, Marokkó, Hollandia, Pakisztán, Fülöp-szigetek, Uruguay.

⁷ 1969. évi 22. sz. tvr.

⁸ 1973. évi 3. sz. tvr.

⁹ 1978. évi 7. sz. tvr.

¹⁰ *Collins Dictionary of Astronomy.* Glasgow, 1994. 356.; KULIN György: *A távcső világa.* Budapest, 1975. 40–44. [a továbbiakban: *Collins Dictionary*].

nak a kívülről a Föld légkörébe kerülő anyagi testek (meteorok, meteoritok, kozmikus por), olyan földön kívüli anyagokra, amelyek természetes úton a Föld felszínére jutnak, az Egyezmény nem vonatkozik.¹¹

A Naprendszerhez, „szűkebb” kozmikus környezetünkhöz a Nap körül keringő kilenc (legújabb felfedezés szerint talán tíz) bolygó, ezek legalább 61 ismert természetes holdja, a Mars és Jupiter közt hozzávetőleg 50 000 kisbolygó-planetoida tartozik. Úgy százezernyi üstökös 1-1,5 fényévnnyire naprendszerünk szélső zónáját alkotja.¹²

Mivel a fénysebességgel száguldó foton-rakéta csak elméletben létezik, a külső bolygók övezetéig vezető út esztendőig – a Plutóhoz 46 évig – tartana. Ember általi bolygóközi utazásokra a mindössze hathónapnyi távolságra keringő Marson túl – úgy vélem – soha sem fog sor kerülni. Automata űrszerkezetekkel azonban már eddig is történtek sikeres vállalkozások. Ilyenek elérték naprendszerünk bolygóit, vagy azok mesterséges holdjává lettek.¹³ Az Egyezmény ebben a térségben ezt az űrtevékenységet is szabályozza.

Az égitestek joghelyzetének főbb jellemzőit a Szerződés rendszerére épülő Egyezmény alapján vázoljuk. Mint a fentiekből kitűnik, ezek a Holddal együtt a Naprendszeren belüli, míg a Szerződés alapelvei – legalább is elméletileg – valamennyi égitestre értendők.

III. Szabad tevékenység

A Szerződés 1. cikke szerint a világűrt az államok minden megkülönböztetés nélküli szabadon kutathatják és használhatják. Az égitestek minden területére a bejárás szabad. Az Egyezmény ezt a szabadságot tételezi: a Holdon vagy annak felszíne alatt a Szerződés feltételeinek megfelelő tevékenység szabadon folytatható. Így oda űrtárgyakat küldhetnek, vagy onnan felbocsáthatnak. Űrjárműveket, űrállomásokat, személyzetet és felszerelést helyezhetnek el, azok ott szabadon mozoghatnak vagy mozgathatók. (8. cikk) Állomások, személyzettel vagy anélkül (*manned and unmanned stations*) szabadon létesíthetők. Ehhez azonban csak az a körzet vehető igénybe, amely fennmaradásukhoz és működésükhöz szükséges. Az állomás helyéről és rendeltetéséről az ENSZ Főtitkárát tájékoztatni kell.

Az állomás és annak személyzete, felszerelések, járművek felett a felbocsátó állam joghatósága és ellenőrzése fennmarad, tulajdonjogi helyzetüket a Holdon tartózkodás nem érinti. (12/1. cikk)

A kutatás szabadsága minden államot különbség nélkül megillet az egyenlőség alapján, a nemzetközi joggal összhangban. (9. cikk)

E jog gyakorlásához, az Egyezmény a Szerződésben gyökerező, az égitestekre alkalmazott általános feltételeket fűz. Ilyen mindenekelőtt az a posztulátum, hogy a Hold kutatása és felhasználása minden ország javára és érdekében folytatható, tekin-

¹¹ Előzményekre ld. N. M. MATTE: Treaty Relating to the Moon – Historical Background. In: N. YASENTULIYANA – Roy S. K. LEE: *Manual on Space Law*. New York, 1979. Vol. I. 253sk.

¹² *Collins Dictionary* i. m. 414–415.

¹³ A Mars, Venus, Jupiter, Szaturnusz bolygókat, sőt az üstökös-zónát érintő ilyen vállalkozókról: ALMÁR – BOTH – HORVÁTH – SZABÓ: *Űrtan – SH Atlasz*. Budapest, 1996. 31., 115–119., 291.

tet nélkül azok fejlettségi szintjére, mint az emberiség közös vállalkozása (*province of mankind*).¹⁴ Tekintettel kell lenni a jelen és jövő generációk érdekeire, a magasabb életszínvonal, a gazdasági és társadalmi fejlődés előmozdítására.

Az államokat az együttműködés és kölcsönös segítség elve kell, hogy vezesse minden tevékenységükben. (4/1. cikk) A kutatás és felhasználás szabadságával mások megfelelő érdekeinek figyelembe vételével, a nemzetközi joggal összhangban élhetnek. (2. cikk) Ennek gyakorlati érvényesítését jelenti az a rendelkezés, hogy a leszállás, személyzet és felszerelés mozgása mások tevékenységét nem befolyásolhatja. Ha ilyen interferencia fordulna elő, az érintett feleknek konzultálniuk kell. (8/3. cikk) Állomások úgy létesíthetők, hogy azok más államok személyzetének, felszereléseinek szabad hozzáférést a Hold bármely körzetéhez ne akadályozzák. (9/3. cikk)

IV. A szabadság korlátai

1. A foglалás tilalma

A szovjet Lunyik–2 1959. szeptember 14-én olyan fémgömböt juttatott a Hold felszínére, amely a Szovjetunió és a tagköztársaságok állami címerével volt díszítve.¹⁵ Érthető volt az a gyanú, hogy mindez a foglалás szándékának szimbolikus kifejezése. Az Egyesült Államokban tartózkodó Hruscsov megnyugtató nyilatkozata szerint azonban a holdrakéta sikere „a mi vívmányunk, az egész emberiség”. Ha majd az amerikai zászló is a Holdra jut, ott békében és barátságban fognak élni, mint ahogy nekünk is így kell élnünk a Földön.¹⁶ A State Department is szükségesnek tartotta hangsúlyozni, hogy „állami jelvények kitűzése nem lenne elegendő alap meg nem szállt területekre vonatkozó szuverenitási igényekhez”.¹⁷

Kézenfekvőnek látszott a párhuzam a felfedezések korának gyakorlatával.¹⁸ „Miként Kolumbusz Nyugat-India fövényébe tűzte a spanyol zászlót, úgy bármely államnak joga volna nemzeti zászlajával a Holdat elfoglalni” – írta egy sokat idézett amerikai szerző.¹⁹ A világűrjogászok jelentős része az égitesteket res nulliusnak (*quae cedit primo occupanti*) tekintve foglalhatóságukat nem tartotta kizártnak. Ehhez azonban a pusztá animus occupandit vagy annak szimbolikus kifejezését a tényleges uralom valamilyen formája nélkül többek közt a Las Palmas, Kelet-Grönland, Cliperton ügyre

¹⁴ Szó szerint „az emberiség területe” – a CHM fogalmával szemben nem égitestekre, hanem a velük kapcsolatos tevékenységre utal: „[...] not to material objects but to activities relating to those objects” – B. MAIORSKY: A Few Reflections on the Meaning and the Interpretation of Province of All Mankind and Common Heritage of Mankind. Notions. In: *Proceedings of the XXIX IISL Space Law Colloquium*, 1986. 60.

¹⁵ A Venyera űrszonda felbocsátásáról szóló TASZSZ-közlemény szerint: „Az automatikus bolygóközi átlomás a Szovjetunió állami címerét ábrázoló jelvényt visz magával.” Ld. *Népszabadság*, rendkívüli kiadás, 1961. február 13.

¹⁶ HRUSCOV: *A nagy találkozó*. Budapest, 1959. 23.

¹⁷ Keesing's Archiv der Gegenwart 7938/A.

¹⁸ Jelképes hódítás kereszt felállításával, lobogó kitűzésével. A. NUSSBAUM: *A Concise History of the Law of Nations*. New York, 1947. 53–54.

¹⁹ P. J. HUSS: Let's Claim the Moon Now! *Mechanix Illustrated*, 1957/febr. 70–72.

hivatkozva nem tartották elégségesnek.²⁰ Mások az égitestek *res communis omnium* jellege mellett foglaltak állást.²¹

A már idézett 1721/XVI. közgyűlési határozat (1961) az utóbbit érvényesítette. A Szerződés 2. cikke ennek megfelelő tilalmat mondott ki, amelyet egyes szerzők *jus cogensnek* tekintenek.²² A világűr, beleértve a Holdat és más égitesteket, sem a szuverenitás igényével, sem használat vagy foglalás útján, sem bármilyen más módon nem lehet nemzeti kisajátítás tárgya. Az Egyezmény 11. cikke ezt a tilalmat ismétli meg.

Az égitestek joghelyzetének leglényegesebb vonása az így kifejezett „*res communis omnium*” helyzet, amit egyes szerzők a „*res communis humanitatis*” (A. A. Cocca) szóhasználattal tesznek nyomatékosná. Az ENSZ első világűrvitájában az olasz delegátus ezt azzal kívánta kiegészíteni, hogy a kozmosz az egész emberiségé és „más bolygókon élő gondolkodó és szervezett lények által alkotott közösségeké.”²³ Úgy véljük, ilyen lényekkel az emberiség soha sem fog találkozni, és a világűrjog geo- és homocentrikus struktúráján feltételezésük mit sem változtat.

A földönkívüliekkel létesülő jogviszonyok alapelveit tartalmazó „*metalaw*” koncepciója nem más, mint a nemzetközi űrjog úttörőinek kirándulása a fantázia világába.²⁴

2. Kizárólag békés célok

A Szerződés a mesterséges holdak és az égitestek katonai célú hasznosítása tekintetében kettős mércével mért.²⁵ A kizárólag békés célú hasznosítást csak utóbbiakra mondtotta ki, míg a Föld körüli pályákra ilyen korlátozást nem tartalmazott. Mindössze nuk-

²⁰ Bin CHENG: Problems of Space Law. In: *Legal Problems...* i. m. 668.; K. A. FINCH: Territorial Claims to Celestial Bodies. In: *Legal Problems...* i. m. 626sk.; W. JENKS: International Law and Activities in Space. In: *Legal Problems...* i. m. 110.; P. W. QUIGG: Open skies and Open Space. *Legal Problems...* i. m. 467.; I. MÜNCH: Grundfragen des Weltraumrechts. *Archiv der Völkerrechts* 1959. 169.; G.-W. REHM: Gebietserwerb im Weltraum. *Zeitschrift für Luftrecht und Weltraumrecht*, 1960. 1sk.; G. RINCK: Recht im Weltraum. *Zeitschrift für Luftrecht und Weltraumrecht*, 1960. 201.; J. G. VERPLAATSE: International Law in Vertical Space. *Zeitschrift für Luftrecht und Weltraumrecht*, 1960. 161.; R. K. WOETZEL: *Die internationale Kontrolle der höheren Luftschichten und des Weltraums*. Bad Godesberg, 1960. 79.

²¹ A. BUECKLING: Gebietshoheit über Himmelskörper. *Österreichische Juristenzeitung*, 1960. 317–318.; Ch. CHAUMONT: *Le droit de l'espace*. Paris, 1960. I. 16–121.; GÁL Gy.: Légitér és világűr. *Jogtudományi Közlöny*, 1960. 574.; HERCZEG I.: A légitér *res omnium communis* jellege. *Magyar Jog*, 1963. 100.; A. MEYER: Recht im Weltraum. *Zeitschrift für Luftrecht und Weltraumrecht*, 1960. 194sk.; K. MUNRO: The Control of Outer Space and the U. N. In: *Legal Problems...* i. m. 407.; G. REINTANZ: Zur Rechtsnatur des Lufttraums und des kosmischen Weltraums. *Neue Justiz*, 1957. 508.

²² C. Q. CHRISTOL: The Jus Cogens Principle and International Space Law. *IISL Coll. Proceedings* 1983. 7.

²³ U. N. Doc. A/C.1/SR.982. 10. („property of all other communities of thinking and organized beings living on other planets”) G. P. Zadorozsnjaj a szovjet irodalomban hasonló gondolatot képviselt. (In: E. A. KOROVIN (szerk.): *Osznovnue problemü nauki koszmicseskogo pravo – Koszmosz i mezsdunarodnoe pravo*. Moszkva, 1962. 69–70.)

²⁴ HALEY i. m. 394–425.; E. FASAN: *Relations with Alien Intelligences*. Berlin, 1970. 1–110.; vö: GÁL Gy.: Fantázia és realitás a világűrjogban. *Jogtudományi Közlöny*, 1963. 552–556. A SETI = Search for Extraterrestrial Intelligence (A földön kívüli értelem keresése) mindmáig eredménytelen, „a kommunikatív technikai civilizációk kifejlődésének valószínűségét” sem tudja megbecsülni. Ld. ALMÁR I: *A SETI szépsége*. Budapest, 1999. 33.

²⁵ GÁL Gy.: Activities on Orbit and on Celestial Bodies. Two Notions of Peaceful Uses? *IISL Coll. 1982 Proceedings*, 86.

leáris vagy bármely más tömegpusztító fegyver földkörüli pályára juttatását tiltotta meg. (4. cikk) Érthető módon, hiszen katonai (felderítő) mesterséges holdak mindkét űrhatalom szolgálatában közel tíz éve keringtek a fejünk fölött.²⁶ Az az elmélet, miszerint ez ellenkezik a Szerződés 1. cikkében foglalt kötelezettséggel („minden ország javára és érdekében”) hatástalannak bizonyult a „békés = nem támadó” (*peaceful = non-aggressive*) elmélettel szemben. A „békés = nem katonai” (*peaceful = non-military*) felfogás, amelyet magam a Szerződés létrejötte után is képviseltem,²⁷ az államközi gyakorlatban sem érvényesült. Katonai űreszközök ma már nem csak stratégiai, de taktikai célokat is szolgálnak anélkül, hogy ez ellen bármely állam tiltakozott volna!

Az Egyezmény 3. cikke megismétli a Szerződés demilitarizált státuszt jellemző követelményeit: katonai támaszpontok, berendezések, erődítések létesítése, katonai gyakorlatok, fegyverkísérletek végrehajtása tilos, ami nem jelenti katonai személyzet, felszerelés, tudományos kutatáshoz vagy bármely más békés tevékenységhez való használatának tilalmát. Mindehhez az általános nemzetközi jogból a következő tételek fűződnek: erőszak, erőszakkal fenyegetés, vagy bármely ellenséges cselekmény, vagy azzal fenyegetés tilos. Ugyanígy nem lehet a Holdat ilyen cselekmények elkövetéséhez felhasználni, a Föld, a Hold, űrhajó, annak legénysége vagy ember alkotta űrtárgy elleni támadásba bevonni.

3. Környezetvédelem

Az Egyezmény megerősíti a Szerződés környezetvédelmet szolgáló általános szabályozását. Az államoknak meg kell előzniük a természet egyensúlyának megbontását a környezet károsítását, környezetidegen (földi) anyagok bevitelével.²⁸ Másfelől gondoskodniuk kell arról is, hogy a földi környezet ártalmas megváltoztatása földön kívüli anyag bevitelével vagy más módon elkerülhető legyen.

Az ilyen intézkedésekről az ENSZ főtitkárát tájékoztatni kell. Ugyanígy kell tájékoztatást adni sugárzó anyag elhelyezéséről és annak céljáról. Tudományos célból kiemelten jelentős körzeteket nemzetközi megállapodással különleges védelmet élvező rezervátumokká lehet nyilvánítani.

Egyébként a Szerződés 9. cikkében foglalt minden szankció nélküli konzultációs kötelezettség érvényes olyan vállalkozásokra, amelyekről annak tervezője úgy ítéli meg, hogy káros befolyással (*potentially harmful interference*) lehet más államok tevékenységére. Az Egyezmény (7. cikk) alig lépett túl azon a joggal kritizált, elégtelen szabályozáson, amit a Szerződés képvisel.²⁹

²⁶ Az első amerikai katonai mesterséges (távközlő) hold az 1958-ban felbocsátott SCORE volt, amit 1959-ben a felderítő Discoverer–I. követett. Az 1962-től működő Kosmosz sorozat katonai jellegét csak 1983-ban ismerték el. Ld. ALMÁR–BOTH–HORVÁTH–SZABÓ i. m. 251.

²⁷ GÁL Gy.: *Space Law*. Budapest–Leyden–Dobbs Ferry, 1969. 171.; Uő.: *Military Space Activity in the Light of General International Law*. In: *Emlékkönyv Flachbarth Emő tiszteletére*. Budapest, 2003. 41–46.

²⁸ Az ENSZ 1992. XII. 14-i közgyűlési határozata a nukleáris energiaforrások világűrbeli alkalmazásáról (47/688) a bolygóközi vállalkozásokra is szigorú feltételeket tartalmaz. Nemzetközi szerződés máig nincs.

²⁹ Vö. GÁL Gy.: *Treaty Law Problems of Space Environmental Protection: De lege ferenda Tasks for International Legislation. Proceedings of an International Colloquium Cologne May 16–18, 1988*. 287–301.

V. Egyéb kötelmek

Az Egyezmény szerint az államok minden gyakorlati intézkedést kötelesek megtenni a Holdon tartózkodó személyek életének és egészségének megóvása érdekében. Vész-helyzetben minden állomáson, járművön vagy más berendezésekben nekik védelmet kell nyújtani. A *mentési kötelezettség* szempontjából minden ilyen személyt asztrona-utának kell tekinteni. Ha egy állam olyan űrtárgy vagy annak alkatrésze kényszerle-szállásáról illetve lezuhanásáról tudomást szerez, amelyet nem ő bocsátott fel, a felbo-csátó államot és a ENSZ főtitkárát értesítenie kell. (13. cikk)

Ilyen *tájékoztatási kötelezettséget* – mint láttuk – az egyezmény számos vonatko-zásban előír. Általános szabályként az államoknak az ENSZ főtitkárát és a nemzetkö-zi tudományos közvéleményt a gyakorlatilag lehetséges legnagyobb mértékben tájé-koztatniuk kell a Holdon tervezett vállalkozásaikról. A pályaadatokról, a vállalkozás céljáról és helyéről a felbocsátás után, míg az eredményekről annak befejezését köve-tően. A hatvan napnál hosszabb ideig tartó vállalkozások esetében harminc naponként, hatvan napon túl csak a jelentős változásokról kell jelenteni.

VI. Tulajdonszerzés

Az Egyezmény a Holdat és annak természeti forrásait az emberiség közös örökségének (*CHM = Common Heritage of Mankind*) nyilvánítja.³⁰ (11. cikk) E tételből következik, hogy „a Hold felszínén és az alatt, annak egy része vagy természeti forrásai helyben (*in place*) nem lesznek valamely állam, nemzetközi kormányközi vagy nem-kormányközi (*international intergovernmental or non-governmental*) szervezet vagy nem állami ter-mészetes vagy jogi személy tulajdona.” Állomások, berendezések telepítése a Holdon nem keletkeztet tulajdonjogot (*right of ownership*).

Az Egyezmény részesei arra az esetre, ha a természeti források kiaknázása lehetővé válik, nemzetközi rendszert (*international régime*) létesítenek, amelynek egyik legfőbb feladata a forrásokból eredő haszon méltányos elosztása a részes államok között – különös figyelemmel a fejlődő országok érdekeire és szükségleteire és azon államok erőfeszíté-seire, amelyek közvetlenül vagy közvetve a kiaknázáshoz hozzájárultak. A CHM-elv ilyen gyakorlati érvényesítéséből eredő érdekütközésekre jellemző az Egyesült Államok és a Szovjetunió távolmaradása az Egyezménytől.

A „tulajdon” kifejezést az Egyezmény a tudományos célra vett ásványi és egyéb mintákkal kapcsolatban kerüli. Ezeket összegyűjteni és lehozni (*remove*) szabad, és tu-dományos vizsgálat céljából annak az államnak a rendelkezésére állnak, amely gyűj-tötte azokat. A Holdon az ilyen ásványi és egyéb anyagok csak olyan mennyiségben használhatók fel, ami a küldetés végrehajtásához szükséges.

A Szerződés fentebb idézett 2. cikke az égitestekre a „*national appropriation*” ti-lalmát mondja ki. Államok és nemzetek (mint ezt a kifejezést a magyar hivatalos for-dítás helyesen alkalmazza) igényének kizárásáról szól a Szerződés, kétségtelen, hogy

³⁰ A CHM = Common Heritage of Mankind a „province of mankind”-dal együtt a világtörvény legvitásabb fogal-mai közé tartozik. Szerintünk annál fogva, hogy a jogalanyisággal nem rendelkező emberiséget örökhagyó nél-küli örökössé, a „res communis omnium”-ot így „hereditas”-szá nyilvánítja. Vö. MAIORSKY i. m. 13. fejezet.

a magántulajdon-szerzést *expressis verbis* nem zárja ki. Némelyek ebből a *contrario ar*-ra következtetnek, hogy ez az Egyezményben nem részes államok vagy polgáraiak számára akár ingatlanszerzés formájában is jogszerű.

Egy amerikai üzletember erre hivatkozva, cégét „*Moon Embassy*”-nak nevezve holdtelkeket árusít – bányajoggal együtt. Sok ezer vevője – köztük számos magyar – egy része valóban azt hiszi, hogy a Holdon telke van. Akitől vette, Mr. Home, a Naprendszer összes bolygójának tulajdonosa, kivéve a Jupiter Európa nevű holdját, amelyet „*national park*”-nak kíván meghagyni. Egyszerűen azért, mert ő elsőként jelentette be igényét ezekre az égitestekre.³¹

Mi több, valamely egyesült államokbeli hatóság a *Homestead Act (1862)*³² alapján ezt elismerte és regisztrálta. Az ügy pozitív hozadéka, hogy a tudomány érdeklődését felélénkítette az Egyezmény és a Szerződés értelmezéséből eredő kérdések iránt.³³ Nem szólva a média a világűrjoggal kapcsolatban soha nem tapasztalt érdeklődéséről.

Ami az ingatlantulajdont illeti: a Szerződés 2. cikke a nemzeti kisajátítást nemcsak szuverenitás-igénnyel, használattal, foglalással, hanem bármi más módon (*by any other means*) kizárja. Így oly módon azt is, hogy a Holdon magántársaságok szerezzenek tulajdont és az azzal járó kizárólagos rendelkezési jogot. Elég emlékeztetnünk földi viszonylatban a Holland Kelet-Indiai Társaságnak a holland gyarmatosításban játszott szerepére, vagy II. Lipót király magántulajdonosi közreműködésére a Kongó feletti belga uralom megalapozásában.³⁴

Kézzelfoghatóbb ellenérv az, hogy ha a Szerződés bármely részese saját jogrendszerén alapuló jogcímen ilyen ingatlantulajdont ismer el és „telekkönyvez”, úgy terület-hez kötött joghatóságot gyakorol egy égitesten, ahol az csupán az általa létesített állomásokra, berendezésekre és azok személyzetére korlátozódik.

A nemzetközi jogi megítélés mellett a holdbeli telekeladások ellen olyan általánosan elismert magánjogi elvek is szólnak, mint hogy több jogot senki sem ruházhat át, mint amivel rendelkezik (*nemo plus juris transferre potest quam ipse habet*). Tulajdonjog tárgya birtokba vehető dolog lehet (Ptk. 94. §. 1. bek.). Ezzel együtt: átruházással csak a dolog tulajdonosától lehet tulajdonjogot szerezni (Ptk. 117. §), Mr. Home pedig a „foglalás” egyszerű kijelentésével nem szerzett tulajdont.

Ami az ingónak minősülő, az Egyezmény szóhasználatát követve „*removable*” dolgokat illeti, a tulajdonszerzés élénk vita tárgya a tudományban. Ezt azonban nem az amerikai üzletember lukratív ötlete, hanem az teszi időszerűvé, hogy az ürtevékenység túlnyomó hányadát ma már magánvállalkozások végzik, s ez egyre inkább érinteni fogja az égitestek joghelyzetét is.

³¹ Egy német nyugdíjas ezt vitatva perrel fenyegette meg a „*Moon Embassy*”-t, a Holdat ugyanis egyik őse II. (Nagy) Frigyesről érdemei jutalmául donációba kapta!

³² Kongresszusi határozat: névleges összegért 160 hektár föld Nyugaton, ötévi helybenlakás, a föld megművelése stb. feltételével.

³³ Az IISL (Nemzetközi Világűrjogi Intézet) 1996-ban pekingi kollokviumán behatóan foglalkozott a kérdéssel, különösen a belső állami jogok szerinti tulajdonszerzés és a világűrjog viszonyával. L. H. L. van TRAA-ENGELMAN: Clearness regarding Property Rights on the Moon and Other Celestial Bodies. *IISL Coll. 1996 Proceedings*, 38–44., G. GÁL: Acquisition of Property in the Legal Regime of Celestial Bodies. *IISL Coll. 1996 Proceedings*, 45–49.

³⁴ G. A. CRAIG: *Geschichte Europas 1815–1980*. München, 1983. 333–334.